

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA EKOLOGIYA VA
ATROF-MUHITNI ASRASH TARBIYASI****Nosirova Zulfizar Ismatulla qizi***Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti**Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya berishning mazmun-mohiyati, o'quvchilarda atrof-muhitga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish usullari hamda pedagogik jarayondagi samarali yondashuvlar yoritiladi. Ekologik tarbiya orqali bolalarda tabiatni asrash, resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, yashil hayot tarzi kabi tushunchalar bosqichma-bosqich shakllantiriladi. Tadqiqotda yosh bolalar uchun mos interfaol metodlar, amaliy loyihalar, tabiatga sayohatlar, ekskursiyalar va ekologik o'yinlar orqali tarbiya samaradorligini oshirishga oid tajribalar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qituvchining roli, o'quv dasturlaridagi ekologik mazmun va oilaviy tarbiyaning bu boradagi o'rni ham chuqur tahlil etiladi.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich ta'lim, ekologik tarbiya, atrof-muhit, tabiatni asrash, barqaror rivojlanish, ekologik ong, o'quvchi faolligi, interfaol metodlar, amaliy mashg'ulot, tabiatga hurmat*

Zamonaviy dunyoda ekologik muammolarning kuchayib borishi insoniyatni tabiat bilan munosabatlarni qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda. Ayniqsa, yosh avlod ongida ekologik madaniyatni shakllantirish, ularni tabiatga nisbatan mas'uliyatli bo'lishga o'rgatish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich ta'lim bosqichi bolalarda ekologik ong, tabiatga mehr va ehtiyotkorlik, resurslardan oqilona foydalanish kabi tushunchalarni shakllantirish uchun eng muhim davr hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari dunyoni asosan hissiy idrok orqali qabul qiladilar. Ularning tabiatga bo'lgan munosabati hayrat, qiziqish va emotsional bog'liqlik orqali shakllanadi. Shu sababli, ekologik tarbiya faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmasligi, balki amaliy faoliyat, kuzatish, tajriba, tabiatda o'tkaziladigan mashg'ulotlar orqali olib borilishi zarur. O'qituvchi bu jarayonda nafaqat bilim beruvchi, balki tabiatga bo'lgan mehrni uyg'otuvchi, qadriyatlarni singdiruvchi shaxs sifatida maydonga chiqadi.

Ushbu maqolada aynan boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiyaning metodik asoslari, o'quvchilarda ekologik ong va mas'uliyat hissini shakllantirish yo'llari, shuningdek bu jarayondagi o'qituvchi va oila hamkorligining o'rni tahlil qilinadi.

Inson va tabiat o'rtasidagi munosabat har doim insoniyat taraqqiyotining asosiy mezonlaridan biri bo'lib kelgan. Bugungi kunda ekologik muammolar global darajaga chiqqani sababli, yosh avlodni atrof-muhitni asrashga o'rgatish, ekologik madaniyatni shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida maydonga chiqmoqda. Ayniqsa, bu masala boshlang'ich ta'lim tizimi uchun alohida ahamiyatga ega. Chunki aynan boshlang'ich sinf yoshi – bu bolaning ongida tabiat, inson va muhit o'rtasidagi bog'liqlik haqida dastlabki tasavvurlar shakllanadigan davrdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ekologik tarbiya nafaqat bilim berish, balki hissiy-tarbiyaviy ta'sirga asoslangan, shaxsiy munosabatni shakllantiruvchi jarayondir. Bolaning tabiatga mehr qo'yishi, uning har bir unsuri – daraxt, qush, suv, tuproq, gul – haqida o'ylashi va uni asrashga intilishi o'z-o'zidan sodir bo'lmaydi. Buni shakllantirish uchun o'qituvchi, ota-ona va butun ta'lim muhiti birgalikda ishlashi kerak bo'ladi.

Dastlabki sinflarda ekologik tarbiya berishda bola hayoti bilan bog'liq, oddiy va ravshan misollardan foydalanish kerak: daraxt ekish, chiqindilarni to'g'ri ajratish, suvni isrof qilmaslik, hayvonlarga mehr bilan munosabatda bo'lish, maktab hovlisidagi tozalikka rioya qilish kabi oddiy, ammo samarali faoliyatlar orqali ekologik ong shakllanadi. Bunday oddiy ko'nikmalar keyinchalik bolaning ekologik qadriyatlarini, barqaror hayot tarziga bo'lgan munosabatini belgilab beradi.

Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya o'ziga xos yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda o'qituvchi bolani tabiat bilan tanishtiribgina qolmay, balki unga tabiatni his qilish, uning qadriga yetish, uni asrash hissiyotini uyg'otishi kerak. Darslarda ekologik hikoyalar, she'rlar, ertaklar, multfilmlar, rasm chizish, tabiatni kuzatish orqali o'quvchilarning estetik his-tuyg'ulari rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida tabiatga nisbatan ehtiyotkorlik, mehr va mas'uliyatni shakllantiradi.

Interfaol metodlardan foydalanish – ekologik tarbiyaning samaradorligini oshiradi. Guruhli ishlash, ekologik loyihalar, ekskursiyalar, kuzatish kundaliklari yuritish, kichik tajribalar o'tkazish, ekologik viktorinalar va musobaqalar orqali o'quvchilar darslarda faol ishtirok etadilar. Masalan, “Bizning yashil sinfimiz”, “Tabiatni sevamiz”, “Suv – hayot manbai” kabi mavzularda ekologik burchaklar tashkil etilishi, sinfdagi har bir o'quvchining kichik mas'uliyatini shakllantiradi. Har bir bola atrofidagi muhit uchun javobgarlikni his qilishni o'rganadi. Shuningdek, ekologik tarbiya faqatgina “Tabiatshunoslik” fanida emas, balki barcha fanlar kesimida olib borilishi mumkin.

Masalan, “Ona tili” darslarida tabiatga oid hikoya va she’rlar o’qish, “Matematika” darslarida ekologik mavzularga doir masalalarni yechish, “Tasviriy san’at”da tabiat manzaralarini tasvirlash orqali ham bolalarda ekologik ongni shakllantirish mumkin.

Amaliy mashg’ulotlar – ekologik tarbiyaning eng muhim tarkibiy qismidir. Ular orqali o’quvchi ekologik bilimni hayotiy tajriba bilan mustahkamlaydi. Daraxt ekish, gul parvarishlash, chiqindilarni ajratish, suv tejash kabi kichik amaliy faoliyatlar bolalarda ijobiy ekologik odatlarni shakllantiradi. Bunday faoliyatlar bolani o’zining kichik hayotiy makoniga mas’uliyatli qarashga o’rgatadi va mustahkam ijtimoiy faollikni vujudga keltiradi.

Boshlang’ich ta’lim tizimida ekologik tarbiyani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o’qituvchining shaxsiy namuna ko’rsatishi ham juda muhim. Bola ko’proq o’rgatishdan ko’ra ko’rganini eslab qoladi. O’qituvchi o’zi tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo’lsa, ekologik masalalarga e’tibor bersa, o’quvchilarda ham bu kabi sifatlar shakllanadi. O’qituvchi darsdan tashqari ham ekologik madaniyatni targ’ib qilishi, maktabdagi boshqa pedagoglar, ota-onalar bilan hamkorlikda ishlashi kerak.

Shuningdek, oilaviy muhitda ham ekologik qadriyatlar targ’ib qilinishi zarur. Bola maktabda o’rganayotgan odatlarni uyda ko’rmasa, u o’zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda qo’llay olmaydi. Shuning uchun o’qituvchilar ota-onalar bilan doimiy muloqotda bo’lib, ularni ekologik tarbiyaga jalb qilishi kerak. Ota-onalarga ekologik savodxonlikni oshirishga qaratilgan seminarlar, maslahatlar va birgalikdagi tadbirlar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

Bugungi kunda dunyo tajribasida ekologik ta’lim va tarbiyani erta yoshdan boshlash bo’yicha samarali dasturlar mavjud. UNESCO, UNICEF kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan tavsiya etilgan ekologik ta’lim modellarida aynan boshlang’ich ta’lim bosqichi asosiy urg’u sifatida ko’rsatilgan. Chunki bu davrda shakllangan ijobiy ekologik qarashlar insonda butun umri davomida saqlanib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang’ich ta’limda ekologik tarbiya – bu oddiy dars emas, balki kelajak avlodni atrof-muhitni asrashga tayyorlovchi muhim ijtimoiy jarayondir. Bu tarbiya bolaning shaxsiy o’sishida, mas’uliyatli fuqarolik pozitsiyasi shakllanishida, tabiat bilan uyg’un yashash ko’nikmasini hosil qilishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ekologik tarbiya qanchalik erta boshlansa, natijasi shunchalik barqaror va samarali bo’ladi. Bu borada o’qituvchi, maktab, oila va keng jamoatchilikning birgalikdagi harakati asosiy omil bo’lib qoladi.

Boshlang’ich ta’limda ekologik tarbiya – bu nafaqat tabiat haqidagi bilimlarni o’rgatish, balki bolalarda tabiatga nisbatan mehr, mas’uliyat va ehtiyotkorlik hissini

shakllantirishdir. O'quvchilarda ekologik madaniyatni rivojlantirish ularning shaxsiy rivoji, ijtimoiy faolligi va barqaror kelajak qurishdagi ishtirokiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ekologik tarbiya metodlari o'quvchilarning yoshiga mos, qiziqarli va amaliy faoliyatga boy bo'lishi lozim. O'qituvchining tashabbuskorligi, oila bilan hamkorlikda ishlashi va maktabda ekologik muhitni yaratishi mazkur tarbiyaning samaradorligini oshiradi. Shuningdek, global ekologik muammolarni hal etish mahalliy, ya'ni boshlang'ich sinf o'quvchisining ongida shakllanadigan qadriyatlar bilan boshlanishi kerak. Demak, boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya – bu kelajak avlodga qoldiradigan eng muhim meroslardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Ekologik ta'lim va tarbiyani rivojlantirish konsepsiyasi" to'g'risidagi qarori. – Toshkent, 2019.
3. Nishonova S. N. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2021.
4. Musurmonova O. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2020.
5. Jalolova R. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: "Ilm ziyo", 2021.
6. Karimova M. Boshlang'ich ta'limda ekologik tarbiya metodikasi. // "Pedagogik izlanishlar" jurnali, 2022, №2.
7. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris, 2017.
8. Palmer, J. (1998). Environmental Education in the 21st Century. – Routledge.
9. <https://edu.uz> – O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi rasmiy sayti
10. <https://ziyonet.uz> – Ziyonet ta'lim portali
11. <https://unesco.org> – UNESCOning rasmiy veb-sayti (ekologik ta'lim bo'yicha hujjatlar)